

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.036

О. П. ЗЕЛЕНЬКАдоктор педагогічних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ**Л. Г. ЯКУБОВСЬКА**старший викладач
Львівський торговельно-економічний університет

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ В УКРАЇНІ З ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

У статті висвітлено історичні передумови розвитку естетичних поглядів в Україні з часів Київської Русі до Українського Відродження. Охарактеризовано чотири історичні періоди становлення української державності та культури. Акцентовано на важливості прийняття християнства, яке дало змогу Київській Русі стати в один ряд із найрозвинутішими державами того часу. Проаналізовано політичні та економічні умови розвитку українського суспільства та їх вплив на культуру, мистецтво та освіту в Україні. Наголошено на особливому значенні козацько-гетьманського періоду, створенні братських шкіл, Львівського університету, Острозької академії та Києво-Могилянської академії, а також на діяльності видатних філософів, державних діячів, письменників, просвітителів у питаннях розвитку мистецтва, культури, освіти та виховання молодого покоління українців.

Ключові слова: історичний період, культура, освіта, християнство, моральні та духовні цінності, естетичні погляди, виховання.

Входження України в європейське та світове співтовариство складне й багатогранне, пов'язане з глобалізаційними та інтеграційними процесами як у галузях науки, техніки, інформаційних технологій, економіки, політики, так і у сфері духовної культури, естетики, моральності та мистецтва. Аналіз розвитку людського суспільства в різні історичні періоди показав, що темпи технічного прогресу завжди випереджали його духовний та культурний стан, а це, своєю чергою, призводило до безвідповідальності, дегуманізації та деморалізації суспільства, тоталітаризму, міжнаціональних конфліктів, революцій, війн і тероризму. Бо їх причиною, як зазначив філософ Б. Гершунський, є сама людина, що втратила здатність активно протистояти Злу в усіх його проявах, втратила Віру в моральні, духовні цінності Світу та сенс людського життя, втратила життєві орієнтири й не знаходить відповіді на найважливіші світоглядні питання ні в науці, ні в релігії, ні в освіті [1, с. 23].

Тому сьогодні перед освітою України загалом і вищою освітою зокрема постає завдання виховати людину нової формації (ноосфери) – духо-

вно та естетично багату, морально чисту, високоінтелектуальну, фізично досконалу й відповідальну за власну долю та долю держави.

Проблеми виховання молоді на засадах духовності, моральності, естетичного сприйняття світу та формування культурних цінностей розглядали філософи, педагоги, психологи та науковці минулого: Я. Коменський, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмах, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та ін. Відомі науковці та педагоги (І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Гуменнікова, І. Зязюн, В. Киричок, І. Мар'єнко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Силаєва, Г. Шевченко та ін.) зробили значний внесок у вирішення цієї проблеми на сучасному етапі.

Мета статті – розглянути в історичному аспекті особливості розвитку естетичного виховання в Україні, починаючи від дохристиянського періоду й до XVIII ст., а також з'ясувати, якими були політичні та економічні передумови становлення українського суспільства в кожному з цих періодів.

Історію розвитку української державності, культури та філософсько-естетичних поглядів учені-історики умовно поділяють на сім періодів:

1. Дохристиянський період (IV–III тис. до н.е. – поч. I тис. н.е.).
2. Київська Русь та Галицько-Волинське князівство (IX–XIII ст.).
3. Литовсько-польська доба (XIV–XVI ст.).
4. Козацько-гетьманський період (XVII–XVIII ст.).
5. Українське Відродження (кінець XVIII ст. – початок XX ст.).
6. Радянський період (початок XX ст. – кінець XX ст.).
7. Період незалежності України (кінець XX ст. – до наших днів).

Розглянемо детальніше й дамо стислу характеристику першим чотирьом історичним періодам, оскільки, на нашу думку, їх об'єднує те, що, починаючи від Київської Русі, влада в державі належала князям, гетьманам, пізніше, після приєднання України до московської держави, – московському цареві, а суспільство поділялося на людей знатних, заможних і простих ремісників, козаків, бідних (чернь); церква й держава були однакостайними в питаннях формування суспільної свідомості, світоглядних уявлень та ідеалів, виховання молодого покоління, керуючись релігійними принципами, згідно з якими найвищою духовною цінністю та моральною досконалістю є Бог. З кінця XVIII й до початку XX ст. тривав період Українського Відродження, який ознаменувався інтенсивним розвитком науки, освіти, педагогіки та виховання. Радянський же період цілком відрізняється від усіх попередніх державно-політичним устроєм, культурно-моральними цінностями та освітньо-виховною системою. Тому ці періоди, на нашу думку, потребують окремого дослідження.

Перший період історії розвитку українського народу, його культури, духовності та естетичних поглядів бере початок із сивої давнини, починаючи з її витоків і до прийняття християнства, тобто це культура східнослов'янських племен дохристиянської доби. Деякі історики надають особливого значення трипільській культурі, яку вважають однією з прадавніх українських культур з високим рівнем як виробничої майстерності, техніки

виготовлення кераміки, суспільної організації, так і духовної культури. На думку інших дослідників, неабиякий вплив на нашу культуру, традиції та побут мала скіфська культура. Після розгрому Боспорського царства та Малої Скіфії відбулося велике переселення слов'янських племен на територію сучасної України. Як стверджував М. Грушевський, саме з цього періоду й розпочинається справжня історія України, історія культури її народу. Оце й були наші українські племена, що зайняли тоді вже побережжя Чорноморське від Дністра до Азовського моря та вперше тут виступають в історичних джерелах окремо під назвою “анти” [2, с. 32].

Відомо, що в дохристиянські часи на теренах сучасної України жили слов'янські племена, які займалися різноманітним ремеслом, ставили дерев'яні хати, обробляли землю, вирощували хліб, пряли, ткали, шили, розвивали навички різьблення по дереву, столярство, кували метал, виготовляли примітивну зброю (списи, луки), воювали. Разом із уміннями та навичками, яких вимагало життя, стародавні слов'яни розвивали духовно-релігійні погляди та возвеличували природу, поклоняючись Сонцю, Воді, Землі, Небу тощо, влаштовували різноманітні святкування й обряди, виготовляли музичні інструменти. Вони вірили в чародійство й ворожіння та особливого значення надавали могутності слова, яке виражалося в численних замовляннях і шептаннях. Уся їх майстерність і знання передавалися від покоління до покоління, а філософсько-естетичне мислення розвивалося на основі міфологічного та язичницького світогляду, усних народних переказів і легенд. Завдяки міфології ми дізнаємося про глибинні витoki духовності та вірувань наших предків. Саме слов'янська міфологія найсуттєвішими своїми елементами ввійшла в так званий синкретизм культури, де поступово втрачались її релігійно-світоглядні ознаки у своєму первинному значенні й натомість виступала на перше місце ритуально-естетична, духовно-творча функція народної життєдайної фантазії та звичаїв [4, с. 137].

Необхідно зазначити, що в I тис. н.е. відбулася подія надзвичайного історичного значення, пов'язана з виникненням Києва – “матері міст руських”, об'єднанням східнослов'янських племен і утворенням держави Київська Русь. Літописи стверджують, що 882 р. є датою заснування Давньоруської держави, першим князем якої був Олег. Перші спроби запровадження християнства на Русі були зроблені ще київськими князями Аскольдом і Діром, але захоплення Києва варязьким князем Олегом сприяло поверненню до язичництва на довгі роки. Проте в місті залишилася чимала християнська громада, підтримкою якої пізніше заручилася княгиня Ольга при веденні державних справ, зробивши остаточний вибір на користь включення Русі в християнський світ.

Як відомо, великий князь київський Володимир (Святий) успішно завершив усі спроби хрещення Русі в 988 р. За його правління Київська Русь увійшла до числа наймогутніших держав середньовічного світу. Володимир збудував багато церков, зокрема церкву св. Василя й церкву Богородиці, так звану “Десятинну”, а також сприяв поширенню книжної освіти, вимагаючи віддавати дітей знатних людей у науку, які за якихось двадцять років стали не

тільки засновниками християнського суспільства, а й першими провідниками освіти на Русі.

Із запровадженням християнства, яке прийшло у слов'янський світ із Візантії в кінці X ст., давньоруські князі та мислителі знайомляться з філософсько-естетичними поглядами Арістотеля, Демокріта, Платона та інших відомих просвітителів Античності. За словами відомого російського історика М. Костомарова, саме з Візантії, що була однією з найрозвиненіших і найосвіченіших держав свого часу, перейшли до нас правні й державні розуміння та засновки розумової й літературної діяльності. Прийняття християнства було переворотом, що обновило і оживило Русь і вказав їй історичну дорогу [3, с. 4].

Аналізуючи XI ст., наголосимо, що на цей час припадає розквіт Київської Русі, наймогутнішої держави в Східній Європі, військо якої захищало країни Західної Європи від натиску кочівників з Півдня та Сходу. Низка дослідників вважають, що першими відомими філософсько-богословськими текстами того періоду, в яких було порушено питання естетики, були перекладені твори “Діалектика” Іоанна Дамаскіна, “Шестоднів” Іоанна Екзарха Болгарського, “Діоптра” Пилипа Пустинника. Два збірники статей “Ізборник 1073 і 1076 рр.” як найдавніші пам'ятки писемності Київської Русі включали тексти переважно релігійного характеру з духовно-моральними повчаннями, а також матеріали з поезики та риторики. Цікавим є той факт, що “Ізборник 1073 р.” був першим датованим збірником, що містив близько 380 статей з філософії та історії й використовувався як підручник, а це означає, що вже в ті часи приділяли велику увагу питанням освіти та виховання молодого покоління.

Не можемо обійти й той факт, що великий внесок в українську культуру цього періоду було зроблено відомими просвітителами Кирилом і Мефодієм, які створили першу слов'янську азбуку, переклали Апостол, Євангеліє, Псалтир та інші книги, й тодішній люд почув “про велич Божу своєю мовою”. Також відомими працями давньоруських філософів, у яких було висвітлено етичні та естетичні думки, були “Слово про закон і благодать” митрополита Іларіона, “Послання” Никифора до Володимира Мономаха, “Послання” митрополита Климентія Смолятича, “Послання” і “Слова” Кирила Турського, “Моленіє” Данила Заточника, твори Феодосія Печерського тощо. В цих творах відображено уявлення наших пращурів про красу (художню, духовну, природну) та мистецтво.

Треба зауважити, що естетичні та мистецькі погляди Київської Русі періоду Середньовіччя нічим не відрізнялися від країн Західної Європи, проповідуючи образ ідеального, божественного світу, де за допомогою літературної творчості та величних храмів, оздоблених неперевершеними мозаїками, фресками, іконами, виховували молоде покоління справжніми християнами. Так, краса та велич епохи Ярослава Мудрого втілилися в Софійському соборі в Києві, побудованому в 1037 р., який став не тільки центром християнської, а й осередком естетичної культури східних слов'ян. При ньому було відкрито першу бібліотеку та школу. Саме храми,

Софійський собор у Києві, храм в ім'я Діви Марії в Холмі та низка інших шедеврів мистецтва того часу, оздоблених дорогоцінним камінням і золотом, вражали розмаїттям кольорів, величчю та пишнотою архітектури й визначали художньо-естетичну орієнтацію людей.

У давньоруському мистецтві та літературі, які були тісно пов'язані з християнською релігією та церквою, возвеличується “внутрішня”, духовна краса людини, яка повинна жити за прикладом Христа, оскільки саме Бог є втіленням світла, добра й справедливості. Також у літературі та образотворчому мистецтві того часу значне місце займає образ князя-воїна, хоробрість, мужність і військова доблесть якого описано невідомим давньоруським письменником у славнозвісному творі “Слово о полку Ігоревім”, де Ігор, князь київський, бореться за свободу рідної землі. Естетичні ідеї Київської Русі знайшли своє відображення в такій визначній пам'ятці культури цього періоду, як “Повість минулих літ” Нестора Літописця.

Однак із середини XII ст. у Давньоруській державі почалися безупинні князівські чвари, міжусобні війни та економічний застій, а в 1240 р. монголо-татарська навала остаточно зруйнувала Київську Русь. Тут варто наголосити, що за цих непростих обставин першим зуміло піднятися з руїни, відновити економіку та культуру Галицько-Волинське князівство, яке було одним із найбільших князівств періоду феодальної роздробленості Русі, утворене наприкінці XII ст. волинським князем Романом Мстиславичем. Найбільшого розквіту воно досягло за правління Данила Романовича Галицького, який у 1253 р. зійшов на престол і продовжив політичні та культурні традиції Київської Русі.

Важливо зазначити, що період феодальної роздробленості (з XIII по XV ст.), де одна частина земель Київської Русі належала Речі Посполитій, а інша – Московській державі, не дає нам повної картини розвитку естетичної думки. Боротьба українського народу проти загарбників (московських, татарських, турецьких і польської шляхти) передається в думах, піснях та усній народній творчості, в яких кобзарі та лірники оспівували такі естетичні категорії, як героїчне, піднесене та трагічне.

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що розвиток нашої культури та естетичних поглядів княжої доби відбувався через підйоми й спади, підкріплений особливостями українського релігійного світогляду та ментальності, він перебував у тісному зв'язку із досягненнями європейської гуманістичної культури та філософських тенденцій. Християнство створило нову ідеологію, зміцнило політичну владу князів, посилило роль держави, заклало фундамент для розвитку мистецтва, архітектури та освіти, вивело українську культуру на широкі простори світової цивілізації, поставивши її в один ряд з найрозвинутішими тогочасними культурами.

Занепад Галицько-Волинського князівства розпочався після смерті Юрія Болеслава в 1340 р., і відтоді велася боротьба за Галичину та інші українські землі між Польщею, Угорщиною, Литвою та Московщиною. Більшість земель Київської Русі поступово перейшли під владу Великого князівства Литовського, частина належала Польщі, сучасне Закарпаття було за-

хоплене Угорщиною, а частина Чернігово-Сіверської землі опинилася під владою Московської держави.

За таких умов зрозуміло, що українська культура в різних регіонах розвивалася неоднаково. Насильницьке нав'язування католицизму та латинської мови з боку Литви та Польщі, які пізніше об'єдналися в Річ Посполиту, призвело до занепаду української культури, народних традицій та мови. Найбільші українські князівства (Волинське, Київське, Подільське та ін.) були перетворені на провінції. Все це викликало гнів українського народу та штовхало його до боротьби.

Так, у кінці XV–на початку XVI ст. настає час бурхливих змін, починає утворюватися козацтво, першим гетьманом якого вважають Дмитра Вишневецького. Зміна державної політики, способу життя, мислення та ментальності українського народу, відродження культури, національної мови, освіти, літератури, звичаїв і традицій, спорудження храмів, відновлення інших видів мистецтва стали можливими за часів козацтва та Гетьманщини, періоду, що характеризувався духовним піднесенням національної свідомості в усіх сферах державного, суспільного та культурного життя України. Необхідно зазначити, що козацтво, яке спочатку було переважно суспільно-побутовим явищем без чіткої структури та організації, згодом перетворилося на міцну військову організацію Запорізьку Січ, яка розташовувалася на о. Мала Хортиця. Навколо Січі збиралися селени-однодумці, які на військових радах із свого круга старшин обирали гетьмана та боролися за визволення українського народу від загарбників (польських, московських, турецьких). Найвідомішою в історії України є Визвольна війна під проводом загальнонаціонального лідера Богдана Хмельницького, який зумів об'єднати й підняти на боротьбу весь український народ.

Історичні розвідки свідчать про те, що протягом півтора століття козацтво відстоювало й захищало права українського народу. Козацькі старшини, з яких пізніше сформувалася нова українська інтелігенція, доклали чимало зусиль для відновлення культури, мистецтва та шкіл при монастирях. Варто згадати в цьому плані гетьмана Івана Мазепу. Отримавши європейську освіту, він був людиною високого художнього смаку, з тонкою, неординарною, сповненою естетизмом натурою, який за власні кошти прикрашав міста (Київ, Батурин, Чернігів, Полтаву та ін.) декоративними спорудами, будував величні храми в стилі українського бароко, а також приділяв багато уваги розвитку освіти, культури, друкарства, поширенню гуманістичних ідей.

Відзначимо, що в XVI ст. на українських землях почали створювати церковні братства в Києві, Львові, Луцьку, Острозі, які, крім зміцнення й реформування православної церкви, активно боролися за національну культуру, релігійні та станові права українського народу, сприяли поширенню освіти серед населення. Відомий український педагог Б. Мітюров, який досліджував історію виникнення та діяльності братських шкіл, зазначав, що в XVI–XVII ст. в Україні існувало п'ять типів шкіл: 1) братські школи та школи в полках; 2) школи при монастирях і церквах; 3) школи

протестантських общин – кальвіністів, лютеран, аріан; 4) католицькі школи орденів єзуїтів і піар; 5) національні школи інших народів, що жили на українських землях, передусім єврейські, вірменські, грецькі. Всі вони були різними за своїм ідеологічним спрямуванням, але мали спільні організаційні форми та методи навчання. [5, с. 34–35].

Історичні факти доводять, що найстарішим навчальним закладом вищого рівня була Острозька греко-слов'яно-латинська школа-колегіум (пізніше з 1583 р. – академія), заснована восени 1576 р. у Острозі князем Костянтином-Василем Острозьким – найвідомішим державним діячем, меценатом і нащадком самого Володимира Святославича. У цьому зв'язку варто зазначити, що на межі XVI–XVII ст. Острог був важливим політичним, торговим і культурним центром, у якому зосередилося багато відомих на той час друкарів, книжників, православних публіцистів, малярів, будівничих, придворних музик та інших діячів мистецтва, бурхлива діяльність яких вплинула як на духовне та культурне життя міста, так і на його зовнішній вигляд, оскільки в Острозі було побудовано багато величних споруд: замок, три дерев'яні палаци, міську ратушу, вежу та багато будинків.

Першим ректором школи був український письменник-полеміст, культурний та освітній діяч Герасим Смотрицький, який відредагував “Острозьку біблію”, написав “Буквар” та два полемічних твори – “Ключ царства небесного” й “Календар римський новий”. Острозька школа-колегіум була створена за прикладом західноєвропейських навчальних закладів, однак відрізнялася від них своїм спрямуванням на греко-візантійську культуру та чітко вираженим національним характером. Особливістю її було й те, що вона підтримувала ідею “тримовного ліцею”, запропоновану в Європі Еразмом Роттердамським. Як і в європейських вищих школах, у академії вивчали сім “вільних наук”, що розділялися на предмети тривіуму (граматика, риторика, діалектика) й квадривіуму (арифметика, геометрія, астрономія, музика), а також вищі науки: філософію, богослов'я, медицину. Крім того, студенти Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, латинську, давньоєврейську та грецьку. Професорами та викладачами академії були відомі тогочасні українські педагоги: Дем'ян Наливайко, Христофор Філалет, Василь Суразький, Іван Лятос, Кирило Лукаріс, Клірик Острозький та ін. Серед випускників академії були Гаврило Дорофєйович, Йов Княгинєцький, Мелетій Смотрицький (син Герасима Смотрицького), гетьман реєстрового козацького війська Петро Конашевич-Сагайдачний та ін.

З літературних джерел ми дізнаємося про те, що князь Острозький також створив літературно-науковий гурток і відкрив Острозьку друкарню, в якій певний час працював першодрукар зі Львова Іван Федоров. Однак після смерті князя Костянтина-Василя Острозького академія почала занепадати, а згодом зовсім закрилася. Протягом 60-річної діяльності Острозької академії (1576–1636 рр.) її закінчило не менше ніж 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками, секретарями в державних і приватних установах. Деякі з них були впливовими релігійними

діячами. Вперше учительський стан поповнився не учнями дяківських шкілок, а професійними викладачами з новим світоглядом і значно ширшими знаннями. А це мало наслідком відчутне підвищення рівня освіти всього суспільства, її демократизацію. Академія відіграла й значну політичну роль: певною мірою стримувала полонізаторський вплив на молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів, сприяла утвердженню національної свідомості серед усіх верств українського народу [6, с. 26–28].

Майже одночасно з Острозькою академією розпочало свою діяльність у Львові Успенське ставропігійське братство, яке в 1586 р. відкрило братську школу та розробило статут, що називався “Порядок шкільний”. У цій школі здобували освіту, а пізніше й працювали такі видатні діячі української культури, як Лаврентій Зизаній (Кукіль), Кирило Ставровецький, Йов Борецький та ін. Хоча братські школи були середніми навчальними закладами, та завдяки добре налагодженій роботі з батьками учнів, чіткій організації навчання, демократичності (у школах навчалися діти духовенства, козацьких старшин, міщан, селян) вони забезпечували високий рівень освіти.

Як відомо, Україна в той час перебувала під владою Речі Посполитої, яка всіляко перешкоджала поширенню освіти серед українців. Побоюючись відкриття вищого навчального закладу на базі братської школи, представники єзуїтського ордену, що в той час діяв у Львові, в 1608 р. відкрили середню школу-колегію, яка 20 січня 1661 р. отримала диплом від польського короля Яна II Казимира, що надавав єзуїтській колегії у Львові “гідність академії і титул університету”. Львівський університет, що до 1773 р. перебував під контролем єзуїтського ордену, мав два відділи: філософський та богословський, на яких читали такі самі дисципліни, як і в європейських університетах, а випускникам присвоювали наукові ступені бакалавра, ліценціата, магістра й доктора. На філософському факультеті навчання тривало 2–3 роки, вивчали такі дисципліни, як фізика, математика, метафізика, астрономія, логіка, географія, біологія, психологія, етика та грецька мова. На теологічному відділі навчання тривало 4 роки, вивчали Старий та Новий Заповіт, історію церкви, канонічне право, моральне богослов’є та старогрецьку мову. При університеті було також відкрито бібліотеку та друкарню.

Не можемо не згадати про той факт, що, починаючи з XVII ст. могутнім освітнім і науковим центром в Україні стає Києво-Могилянська колегія, яка за підтримки гетьмана Івана Мазепи набула статусу Академії (1632 р.). З неї беруть початок філософські системи, побудовані на гуманістичних і реформаційних ідеях, тобто актуалізуються гуманістичні тенденції. Чітка організація навчально-виховного процесу в академії, який тривав протягом 12 років і складався з двох рівнів (нижчого, де навчали читання, письма, мов (латинської, давньогрецької, старослов’янської), арифметики, природничих наук, граматики, риторики тощо, і вищого, де вивчали філософію та богослов’я), забезпечувала високий рівень освіти. На вищому рівні навчання вели у формі диспутів і творчих робіт на різні теми, а також використовували

різні методи активізації навчальної діяльності, які розвивали теоретичне, практичне та прагматичне мислення.

Серед найвідоміших професорів філософії в академії були Йосип Кононович-Горбатський, Інокентій Гізель, Іоасаф Кроковський, Лазар Баранович і Стефан Яворський. Із цим освітнім закладом пов'язані імена найвідоміших в Україні просвітителів і гуманістів Г. Сковороди та Ф. Прокоповича. Зазначимо, що у філософських поглядах Г. Сковороди особливе місце посідає людина та краса недоторканої природи (лісів, полів, рік, гір), яку він протиставляє марності власницьких прагнень і конфліктам у людському суспільстві. В його поезії поєднуються естетичні та етичні сторони людського буття, пов'язані з принципами самопізнання та “сродної праці”, яка трактується як відповідність вищому, розумному та справедливому началу. Іншими словами – це вияв у людині “вічного”, “божественного”. В естетичній спадщині філософа найвідомішими творами є “Сад божественных песней”, “Наркісс” і “Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни”.

Наприкінці XVII ст. у Києві високого рівня досягло музичне мистецтво, зокрема особливо популярними були псалми й кантати духовного характеру (автором деяких із них був Г. Сковорода), а також історичні думи, авторами й виконавцями яких були мандрівні кобзарі та лірники.

Аналізуючи діяльність і творчість видатного українського церковного й громадського діяча, письменника, оратора та вченого Феофана (Єлезара) Прокоповича, важливо згадати, що і його філософських поглядах визначальними є духовна краса людини, гармонія духа й тіла та краса природи. Закінчивши Києво-Могилянську академію, а пізніше ще й католицьке училище Володимир-Волинського кафедрального монастиря, він вирушає до Європи. Там, ознайомившись із філософсько-естетичними здобутками античних філософів, а також з “Богословсько-політичним трактатом”, “Етикою” голландця Спінози та з науковими досягненнями епохи Відродження, які втілилися в працях “Метафізичні роздуми про першу філософію”, французького філософа Рене Декарта та “Метафізичні початки натуральної філософії” Ісаака Ньютона, Ф. Прокопович робить свій висновок: 1) про те, що між положеннями Святого писання, законами природи й розуму людини не може бути суперечностей, оскільки вони гармонійно підігнані самим творцем; 2) про схожість мистецтва та природи, які розвиваються від нижчих до вищих форм; природа є мірою мистецтва, а мистецтво наслідує природу; серед творів природи є речі, які нагадують мистецтво й можуть викликати естетичні переживання; 3) про тісний зв'язок мистецтва та науки, зокрема математики [7, с. 235–236]. Як прихильник раціоналізму, він у творі “Логіка” говорить про зв'язок розуму з мистецтвом, наголошуючи, що митець спочатку осягає розумом свій витвір, а потім виводить контур [8, с. 368]. Ф. Прокопович вважав, що мистецтво як засіб пропаганди ідей Просвітництва мало особливий вплив на морально-етичне та естетичне виховання як молодого покоління, так і людини загалом, а поетика як

один із видів мистецтва здатна розвивати фантазію та уяву, а також має тісний зв'язок з мораллю.

Отже, козацько-гетьманський період був досить складним як у політичному сенсі, так і в культурному. Однак у постійних війнах за національне визволення сформувалися українська державність і свідомість, що суттєво вплинуло на подальший розвиток культури, мистецтва та освіти в Україні.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в кожному історичному періоді приділяли велику увагу проблемам культури, освіти та естетичного виховання молодого покоління. Запровадження християнства на Русі сприяло як розвитку філософсько-естетичних поглядів та української культури, так і зростанню міжнародного авторитету держави. З прийняттям православ'я поширилася грамотність серед русичів, проповідниками Кирилом і Мефодієм було створено першу слов'янську абетку, змінилися морально-естетичні засади.

Визначальним для розвитку української державності, культури, освіти та виховання був козацько-гетьманський період, який загартував свідомість українського народу, зміцнив його любов до рідної землі, до християнських чеснот, навчив цінувати волю, підняв лицарський дух. Братські школи, а згодом – вищі навчальні заклади, такі як Острозька академія, Львівський університет та Києво-Могилянська академія, спираючись на досягнення тогочасної науки та враховуючи особливості української національної культури, забезпечували належний рівень освіти й виховання, що, своєю чергою, вивело українське суспільство на вищий рівень розвитку та поєднало його в одне ціле із загальноєвропейським культурно-освітнім процесом.

Список використаної літератури

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : учеб. пособ. для самообразования / Б. С. Гершунский . – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – Москва : Пед. общество России, 2002. – 512 с.
2. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М. С. Грушевський. – Київ : Золоті Ворота, 1990. – 513 с.
3. Костомарів М. І. Історія України в життєписах визначніших її діячів / М. І. Костомарів ; пер. О. Барвінський. – Львів : Друкарня наукового товариства ім. Шевченка, 1918. – 494 с.
4. Кучерюк Д. Ю. Культура слов'ян. Україна в контексті культурно-історичних доль слов'янства. Історія світової культури: культурні регіони : навч. пос. для студ. гум. спец. вузів / Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, Д. Ю. Кучерюк та ін. – [2-ге вид.]. – Київ : Либідь, 1997. – С. 381 – 443.
5. Митюров Б. Н. Развитие педагогической мысли в Украине в XVI–XVII вв. / Б. Н. Митюров. – Київ : Радянська школа, 1968. – С. 34–35.
6. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. З. Мицько. – Київ : Наукова думка, 1990. – С. 26–28.
7. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : навч. посіб. / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – Київ : Вища школа ; Знання, 1999. – 543 с.
8. Прокопович Ф. Життєпис / Ф. Прокопович // Філософські твори: в 3-х т. – Київ : Наук. думка, 1981. – Т. 3. – С. 361–372.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2016.

Зеленская Е. П., Якубовская Л. Г. Исторические предпосылки развития эстетических взглядов в Украине со времен Киевской Руси до Украинского Возрождения

В статье освещены исторические предпосылки развития эстетических взглядов в Украине со времен Киевской Руси до Украинского Возрождения. Дана характеристика четырем историческим периодам создания украинской государственности и культуры. Акцентируется внимание на важности принятия христианства, которое позволило Киевской Руси стать в один ряд с самыми развитыми государствами того времени. Анализируются политические и экономические условия развития украинского общества, а также их влияние на культуру, искусство и образование в Украине. Подчеркивается особое значение казацко-гетманского периода, открытия братських школ, Львовского университета, Острожской академии и Киево-Могилянской академии, а также деятельности известных философов, государственных деятелей, писателей, просветителей в вопросах развития искусства, культуры, образования и воспитания украинской молодежи.

Ключевые слова: исторический период, культура, образование, христианство, моральные и духовные ценности, эстетические взгляды, воспитание.

Zelenska O., Yakubovska L. The Historical Preconditions of Easthetic Views Development in Ukraine from Kievan Rus to Ukrainian Renaissance

The article presents the historical preconditions of the aesthetic views development in Ukraine from Kievan Rus to the period of Ukrainian Renaissance. Four historical periods of the Ukrainian statehood formation and culture development are described. The attention is focused on the importance of Christianity that allowed Kievan Rus to become one of the most developed countries of that time. A great contribution to Ukrainian culture of this period was made by the known enlighteners Cyril and Methodius who created the first Slavic alphabet, translated the Apostle the Gospel, the Psalms and other books.

The article focuses on Galicia and Volyn principality, which, after the destruction of Kievan Rus managed to restore the economy and culture and reached its greatest prosperity during the reign of Danylo Galytsky. The political and economic preconditions of the Ukrainian society development and their impact on the culture, art and education in Ukraine are analyzed. Emphasis is put on the special significance of the Cossacks and Hetman period. More than one and a half century Cossacks defended the rights of the Ukrainian people.

Great attention is paid to the creation of the Brotherhood schools, Lviv University, Ostrog Academy, and Kyiv-Mohyla Academy, as well as the activity of the prominent philosophers, statesmen, writers, enlighteners concerning art, culture, education and upbringing of the generations of Ukrainian youth. The philosophical views of philosophers, writers, scholars and speakers Grygory Skovoroda and Feofan Prokopovych are described. They emphasized the spiritual beauty of the man, spirit and body harmony, the beauty of nature and the role of art, which had a particular impact on moral, ethical and aesthetic education of the young generation in their works.

Key words: historical period, culture, education, Christianity, moral and spiritual values, aesthetic views, upbringing.